

ההנחה שהוא חזר מפני ששכח "פכים קטנים".<sup>2</sup> וברור שאין תשובה זו מתיישבת עם פשוטו של המקרא.

ב. בפסוק כג כבר נאמר, שיעקב 'לקח' את נשיו ואת שפחותיו ואת ילדיו - כנראה כדי להעבירם את מעבר יבוק. משום כך קשה להבין על שום מה נאמר אחר כך שנית בפסוק כד, שהוא 'לקח' והעביר אותם את הנחל.

ג. נראה מן האמור בפסוק כו, שהאיש נגע בכף ירך יעקב וכתוצאה מכך היא נקעה. אולם מיד לאחר מכן נאמר שכף ירך יעקב נקעה "בהאבקו עמו" - הנה אומר: היא נקעה מאליה, תוך כדי המאבק, ולא כתוצאה מכוונת של מגע האיש.

ד. נאמר בפסוק כו שהאיש נגע בכף ירך יעקב, ומכאן שכבר היה קרוב לנצח אותו. בניגוד לכך נאמר בפסוק כז שיעקב סירב לשלח את האיש עד שיברכנו; ומכאן שהחזיק בו בכוח, והוא שניצח את האיש.

ה. שתי פעמים בירך האיש את יעקב: תחילה הסב את שמו מ'יעקב' ל'ישראל', "כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל", ואין לך ברכה גדולה מזו. אחר כך שאל יעקב לשמו של האיש, והלה סירב למסור את שמו - אך הסכים לברך אותו. ואין הפסוק מפרש מה צורך היה בברכה שנייה זו.

ו. נראה מן האמור בברכה הראשונה, שיעקב ניצח את האיש: "כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל". אולם כאשר קרא יעקב את שם המקום פניאל, הוא סיפר רק שניצל מן המוות - "כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי" - אך אין שם רמז לניצחון.

הסתירות והכפילויות האלה מוכיחות בוודאות שפרשה זו כוללת שני אירועים, התלויים, כנראה, בשתי הנהגות אלוהיות. בשתי ההנהגות נאמר שאפילו בני אלוהים לא יוכלו לעצור את יעקב בלכתו לתומו בדרכו. ואפילו ייאבקו עמו כל הלילה לא יוכלו לו, אלא יעקב יינצל מידם או אף ינצח אותם. ובסוף המאבק גם מלאך רע על כורחו יענה אמן וייתן ליעקב את ברכתו. אולם יכולתו של יעקב להתגבר על מלאכי חבלה מתוארת כאן בשתי דרכים שונות: מחד, יעקב מסוגל להתגונן ולעמוד על נפשו אפילו מפני מלאך; ומאידך, יעקב מסוגל אפילו לנצח מלאך. שני הכוחות האלה ניתנו ליעקב במסגרת שתי

2. רש"י על פסוק כד על פי חולין צא ע"א; וכעין זה אבן עזרא (כג, ד"ה ויעבר את מעבר יבוק): "ושב באחרונה לבקש אם נשאר כלום".

## פרק שלושים

### מאבק האיש עם יעקב

#### א. הכוח להתגונן והכוח לנצח

כאשר ביקש יעקב ללכת ממחניים לפנואל, היה עליו לעבור את מעבר יבוק, ושם מצא אותו 'איש' ונאבק עמו:

ל"ב, כג וַיָּקָם בַּלַּיְלָה הוּא

וַיִּקַּח אֶת שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת שְׁתֵּי שִׁפְחוֹתָיו וְאֶת אֶחָד עֶשֶׂר יְלָדָיו  
וַיַּעֲבֵר אֶת מַעְבַּר יַבֹּק.

כד וַיִּקְחֵם וַיַּעֲבֵרֵם אֶת הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת אֲשֶׁר לוֹ.

כה וַיִּנְתֵּר יַעֲקֹב לְבָדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר.

כו וַיָּרָא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיַּנֶּע בְּכַף יָרְכוֹ וַתִּקַּע כַּף יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֶאָבְקוֹ עִמּוֹ.

כז וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלַּחְךָ כִּי אִם בְּרִכְתָּנִי.

כח וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב.

כט וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר עוֹד שְׁמֶךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל

כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעִם אַנְשִׁים וַתּוֹכַל.

ל וַיִּשְׂאֵל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה נָא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה תִּשְׂאֵל לִשְׁמִי  
וַיִּבְרָךְ אֹתוֹ שָׁם.

לא וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיָּאל

כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל פָּנִים וַתִּנָּצַל נַפְשִׁי.

לב וַיַּזְרַח לוֹ הַשֵּׁמֶשׁ כְּאֲשֶׁר עָבַר אֶת פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלַע עַל יָרְכוֹ.

לג עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׁה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה

כִּי נָגַע בְּכַף יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׁה.

יש בפסוקים אלה כפילויות וגם סתירות:

א. נאמר בפסוק כג שיעקב כבר עבר את מעבר יבוק; ואילו בתחילת פסוק כה נאמר שיעקב נותר לבדו, ומכאן שעדיין לא עבר. חכמים יישבו את הסתירה הזאת על פי

1. אין הסכמה בין הדפוסים בשאלת תחילתו של פרק ל"ב. ההפניה בספרנו היא על פי התנ"ך השלם מהדורת מ' ברויאר, ירושלים תשמ"ט.

הנהגות אלוהיות. הכוח להתגונן ניתן לו בהנהגת שם הוי"ה; ואילו הכוח לנצח ניתן לו בהנהגת שם אלהים.<sup>3</sup>

ועל פי זה נייחס את הפסוקים להנהגות השונות. פסוקים כז-כט מורים שיעקב ניצח את המלאך, והם תלויים בהנהגת שם אלהים. ואילו פסוק לא מוכיח שיעקב ניצל מפני המלאך, והוא תלוי בהנהגת שם הוי"ה. וגם פסוק ל תלוי בהנהגה זו. שהרי בהנהגת שם אלהים כבר נתברך יעקב כאשר הוסב שמו ל"ישראל"; ומכאן שהברכה הנזכרת בפסוק ל קשורה להנהגת שם הוי"ה.

פסוק כו טעון דיון מיוחד. נראה ממשמע לשונו שהוא מספר על נקיעת רגלו של יעקב. אך לפי זה עלינו לומר שעצם ניצחונו של יעקב לא נתבאר כלל בפסוק, אלא הוא רק משתמע מאליו ממדרש שם ישראל: "כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל" (כט). וזהו דבר שאיננו מתקבל על הדעת. משום כך נראה ששני חלקי הפסוק הזה קשורים לשתי הנהגות שונות, והם מספרים שני דברים שונים. חלקו הראשון של הפסוק קשור להנהגת שם אלהים, וזה פירושו: יעקב ראה שלא יכול לאיש, ולפיכך נגע בכף ירכו. והדבר מובן מאליו, שתכסיס זה כבר אפשר לו לנצח את האיש ולהחזיק בו עד שיברכנו. כנגד זה חלקו השני של הפסוק קשור להנהגת שם הוי"ה; והוא בא לומר שכף רגלו של יעקב נקעה תוך כדי המאבק - ואף על פי כן לא ניצחו האיש.

נמצא, שאלה הם הפסוקים המתארים את כוחו של יעקב להתגונן:

|    |                                                                                                                    |
|----|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| כה | וַיֹּאבֶק אִישׁ עֲמֹ עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר.                                                                          |
| כו | וַתִּקַּע כֶּף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּהֶאֱבָקוֹ עֲמֹ.                                                                   |
| ל  | וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה נָא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לְמָה זֶה תִּשְׁאַל לְשְׁמִי וַיִּבְרָךְ אֹתוֹ שָׁם. |
| לא | וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיָּאל                                                                       |
|    | כִּי פָנָיִתי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל פָּנִים וַתִּנָּצֶל נַפְשִׁי.                                                   |
| לב | וְהוּא צֹלַע עַל יָרֵכֹו.                                                                                          |

3. שתי ההנהגות נוקטות לשון אלהים: "כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל"; "כי ראיתי אלהים פנים אל פנים". אך הכוונה בשני הפסוקים האלה היא למלאך או לאחד מבני האלוהים. וגם הנהגת שם הוי"ה לא תכנה אותו בשם ה'. בסיפור על ניצחונו של יעקב נאמר: "כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל". ולשון דומה כתוב במקום אחר בהנהגת שם אלהים של האבות: "נפתולי אלהים נפתלתי עם אחתי גם יכלתי" (ל'). ח. ומכאן, שסיפור זה קשור להנהגת שם אלהים של האבות. אין לשייכו להנהגת שם אלהים של הבריא, שכן הנהגה זו שומרת תמיד על מרחק בין האלוהים ובין האדם. ואילו הסיפור המקביל קשור להנהגת שם הוי"ה.

פסוקים אלה קשורים להנהגת שם הוי"ה. נאמר בהם, שיעקב נאבק עם האיש כל הלילה, ותוך כדי המאבק נקעה כף ירכו של יעקב - ואף על פי כן לא נכנע יעקב. בסיום המאבק ביקש יעקב לדעת את שמו של האיש, והלה סירב לענות - אך הסכים לברך את יעקב, כנראה מתוך הוקרה לגבורת ירכו. וכאשר נתעלם האיש מהעין, קרא יעקב למקום ההוא 'פניאל'; בשם זה הוא ביטא, שנפשו ניצלה - אף על פי שהוא ראה אלוהים "פנים אל פנים". והכתוב מוסיף שיעקב רק הציל את נפשו, אך עדיין היה צולע על ירכו.

ואלו הם הפסוקים המתארים את יכולתו של יעקב לנצח:

|    |                                                               |
|----|---------------------------------------------------------------|
| כו | וַיִּקְרָא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיַּגַּע בְּכַף יָרֵכֹו        |
| כז | וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר                     |
|    | וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלְּחֶךָ כִּי אִם בְּרַכְתִּינִי.           |
| כח | וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב.              |
| כט | וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֹאמֶר עוֹד שְׁמֶךָ כִּי אִם יִשְׁרָאֵל |
|    | כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעִם אָנָשִׁים וַתִּוָּכֵל.       |
| לב | וַיִּזְכַּר לוֹ הַשֵּׁמֶשׁ כֹּאשֶׁר עָבַר אֶת פְּנוּאֵל       |

פסוקים אלה קשורים להנהגת שם אלהים. נאמר בהם שיעקב ראה שלא יכול לאיש ולפיכך נגע בכף ירכו של האיש - ובכך כבר ניצח אותו והחזיק בו בכוח. וכאשר ביקש האיש שיעקב ישלחנו כי עלה השחר, דרש ממנו יעקב שיברכנו תחילה. והאיש נענה לו והסב את שם יעקב ל"ישראל". בשם זה הוא ביטא שיעקב ניצח אותו. ואף על פי שיעקב ראה תחילה "כי לא יכול לו", הרי בסופו של דבר "שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל". והואיל ויעקב שילח את האיש בעלות השחר, זרח לו השמש כאשר עבר את פנואל.

יש דמיון רב בין שני המאורעות האלה, כפי שהיו צריכים להתרחש במסגרת שתי הנהגות שונות. בשניהם הייתה נקיעת כף הירך - של יעקב או של האיש; בשניהם שאל האחד לשם ירכו, בשניהם בירך האיש את יעקב, ובשניהם ניתן שם לזכר המאורע: שם "ישראל" או שם "פניאל". כמו כן בשניהם הבין יעקב בסוף כל המעשים שהאיש שנאבק עמו היה מלאך: משום שסירב למסור לו את שמו - או משום שאמר לו שהוא שרה "עם אלהים ועם אנשים". אולם למרות הדמיון שבין שני הסיפורים הם שונים זה מזה בפרטים רבים, ודבר זה תלוי בהבדל הכללי שבין שתי ההנהגות האלוהיות. וכך יש להגדיר את ההבדל הזה, כפי שהוא בא לידי ביטוי בסיפורים האלה:

הנהגת שם הוי"ה נתנה ליעקב את הכוח הגופני להתגונן ולעמוד על נפשו; והכוח הזה עמד לו בכל הנסיבות - גם אחרי שכבר נקעה כף ירכו תוך כדי המאבק. כנגד זה

4. זריחת השמש הנזכרת כאן קשורה לעליית השחר שנוכרה קודם לכן במסגרת שתי ההנהגות. ולפיכך קשה לדעת אם המשפט הזה קשור להנהגת שם הוי"ה או להנהגת שם אלהים.

ודבר גדול למדנו מהדרך הזאת של צירוף שני הכוחות שניתנו ליעקב. שהרי מעשה אבות הוא סימן לבנים. ועתידים ישראל לבוא מלחמה בארצם על הצר הצורר אותם, וה' ייתן להם תשועה וניצחון. וכאשר יבואו אחר כך אל המקדש כדי להודות ולהלל, אל יודו לה' רק על שנתן להם את הכוח לנצח הכולל מאליו גם את הכוח להתגונן; אלא ייתנו לה' הודאה כפולה: יודו לו על שנתן להם כוח להגן על ארצם - ויחזרו ויודו לו על שהוסיף כוח על כוחם עד שזכו וניצחו את האויב.

ומה שאירע במלחמת יעקב עם שרו של עשו הוא מה שאירע אחר כך במלחמת ישראל עם זרעו של עשו. כאשר קם עליהם איש צר ואויב מזרע עשו ועמלק, נתן להם ה' גם תשועה וגם נקמה. ונחלקו אמוראים כיצד יש לחתום את הברכה על המגילה המנציחה את המאורע הזה: אחד אומר שיש לחתום "האל המושיע", שהרי התשועה הייתה העיקר, והיא שהייתה מתבקשת באותו זמן. ואחר אומר שיש לחתום "הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם", שכן גדולה היא הנקמה, שניתנה בין שני שמות, והיא כוללת מאליה גם את התשועה. ואילו אנחנו פוסקים "הילכך נימרינהו לתרוייהו"; וגם אחרי שכבר בירכנו על הנקמה ועל הניצחון, אנחנו חוזרים ומברכים על התשועה.

#### ב. מאבק יעקב והמלאך בצירוף הנהגות

ועל פי הדברים האלה נבאר עתה את הפסוקים כמות שהם כתובים לפנינו במסגרת צירוף הנהגות. נאמר תחילה שאיש נאבק עם יעקב עד עלות השחר, ואחר כך מסופר על נקיעת כף הירך:

כו      וַיָּקָא פִּי לֹא יָכַל לוֹ נִיָּעַע בְּכַף יָרְכוֹ  
וַתִּקַּע פֶּה יָרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֶאֱבָקוֹ עִמּוֹ.

המחצית הראשונה של הפסוק נכתבה מלכתחילה בהנהגת שם אלהים, ופירושה בהנהגה זו: יעקב ראה שלא יכול לנצח את האיש, ולפיכך נגע בכף ירכו - ועל ידי כך כבר ניצח אותו. ואילו המחצית השנייה של הפסוק נכתבה מלכתחילה בהנהגת שם הוי"ה, ופירושה בהנהגה זו: כף ירך יעקב נקעה מאליה תוך כדי המאבק - ואף על פי כן לא ניצח האיש את יעקב. אולם בצירוף הנהגות אי אפשר לפרש כך את חלקו הראשון של הפסוק. שהרי במסגרת הצירוף הזה אין יעקב מנצח את האיש על ידי זריזותו, אלא רק על ידי עדיפות כוחו הגופני. ושוב אי אפשר לפרש שיעקב נגע בכף ירך האיש ועל ידי כך ניצח אותו, אלא עלינו לפרש שהאיש נגע בכף ירך יעקב - ואף על פי כן ניצח יעקב את האיש.

5. מגילה כא ע"ב.

בהנהגה זו לא היה יעקב יכול לנצח את המלאך בשום דרך. שכן כוחו הגופני לא הספיק לכך גם בטרם נקעה כף ירכו. אף לא היה יכול לנצח את האיש על ידי שייגע בכף ירכו, שכן מסתבר שכף ירכו של מלאך לא יכלה להיות נוקעת בהנהגה זו.

כנגד זה בהנהגת שם אלהים יכלה כף ירכו של מלאך להיות נוקעת. משום כך יכלה הנהגה זו לתת ליעקב את היכולת לנצח - על ידי שייגע בכף ירך ירכו. והואיל וניצחונו של יעקב היה מובטח על ידי זריזותו, שוב לא היה זקוק לכוח גופני להתגונן ולעמוד על נפשו. משום כך בהנהגה זו היה האיש מנצח את יעקב, אילו הקדים לנגוע בכף ירך יעקב, או אילו נקעה כף ירך יעקב מאליה תוך כדי המאבק. ואפשר שהוא היה מנצח את יעקב גם אילו הייתה כף ירך שניהם איתנה. אלא שהדברים לא היו מגיעים לידי כך, שכן יעקב בזריזותו היה מקדים ונוגע בכף ירך האיש, ועל ידי כך כבר היה מנצח אותו.

ועל פי הדברים האלה מובן על שום מה היה מאבק האיש עם יעקב צריך להתנהל במסגרת שתי הנהגות. שכן היה זה רצונו של ה' לתת ליעקב גם את הכוח להתגונן וגם את היכולת לנצח. ושני הכוחות האלה אינם יכולים להינתן במסגרת הנהגה אחת. שכן אם יכולתו של יעקב לנצח תלויה בזריזותו, הרי הכוח להתגונן לא יבוא לידי ביטוי כלל, שהרי הוא ינצח בטרם יתגונן. ואם יכולתו לנצח תלויה בכוחו הגופני, שוב לא יהיה ניכר שהוא קיבל את הכוח להתגונן, אלא ייראה כאילו קיבל רק את הכוח לנצח, הכולל מאליו גם את הכוח להתגונן.

משום כך היה צורך ששני הכוחות האלה יינתנו ליעקב במסגרת שתי הנהגות שונות. הנהגת שם הוי"ה נתנה לו רק את הכוח הגופני להתגונן; אך היא לא נתנה לו את היכולת לנצח - לא בזריזותו ולא בכוחו הגופני; כנגד זה הנהגת שם אלהים נתנה לו רק את היכולת לנצח בזריזותו, אך לא העניקה לו כוח גופני - לא לנצח ואף לא להתגונן. בדרך זו כל הנהגה נתנה לו את היכולת המלאה לעמוד בפני מלאכי חבלה - כל הנהגה בדרכה שלה; ואין הנהגה נוגעת במוכן לחברתה כמלוא נימה.

ורק אחרי שיעקב זכה בשני הכוחות האלה בנפרד במסגרת שתי הנהגות שונות, הוא היה יכול לזכות בשתייהן כאחד במסגרת צירוף הנהגות. במסגרת הצירוף הזה כל הנהגה נתנה לו את הכוח המיוחד לה: הנהגת שם הוי"ה נתנה לו את הכוח הגופני הדרוש כדי להתגונן, ואילו הנהגת שם אלהים נתנה לו את הכוח לנצח. אך היא לא נתנה לו את היכולת לנצח בזריזותו, ואף לא נתנה לו את כל הכוח הגופני הדרוש כדי לנצח; שהרי לפי זה שוב לא היה זקוק להנהגת שם הוי"ה שתיתן לו את הכוח להתגונן. אלא הנהגת שם אלהים נתנה לו רק את תוספת הכוח הגופני הדרושה כדי לעבור מן ההגנה אל התקפת הניצחון. ומעתה הכוח להתגונן ניתן לו בהנהגת שם הוי"ה; ואילו הכוח לנצח ניתן לו בצירוף הנהגת שם אלהים להנהגת שם הוי"ה.

"כי עלה השחר". והואיל ויעקב מתנה את השחרור בקבלת ברכה, מסב האיש את שם יעקב ל'ישראל', ובשם זה הוא מבטא את מה שאירע כאן בהנהגת שם אלהים: יעקב 'שרה' אפילו עם מלאך אלוהים - ויכול לו וניצח אותו. כגמול על הברכה הזאת שחרר יעקב את האיש. ועתה כבר עמד האיש כבן חורין מול יעקב, ושוב לא היה ניכר שקודם לכן נוצח בידי יעקב - על פי המתבקש בהנהגת שם אלהים. אך עדיין היה אפשר לראות שיעקב הצליח לעמוד על נפשו ולהתגונן מפני האיש - על פי המתבקש בהנהגת שם הוי"ה. ולפיכך הגיעה עתה השעה לומר את הדברים המתאימים להנהגה זו. תחילה מסרב האיש למסור את שמו ליעקב, ואחר כך הוא מברך אותו - מתוך הוקרה לגבורת יעקב שהצליח להתגונן ולעמוד על נפשו. ואחרי שהאיש כבר נעלם מעיניו, קרא יעקב את שם המקום 'פניאל', ובשם זה ביטא את מה שאירע כאן בהנהגת שם הוי"ה: יעקב ראה אלוהים "פנים אל פנים", ואף על פי כן ניצלה נפשו.

והואיל ויעקב שילח את האיש כאשר עלה השחר, זרת לו השמש כאשר עבר את פנואל, ובאותה שעה עדיין היה צולע על ירכו. וזה היה המחיר שהיה עליו לשלם על שעמד בפני המלאך ואף ניצח אותו.

ועל פי זה עלינו לבאר בסופו של דבר את איסור גיד הנשה, המסיים את הפרשה הזאת. איסור זה כתוב מלכתחילה בצירוף ההנהגות. שכן על פי המתואר בהנהגת שם הוי"ה היה טעם האיסור צריך להיות מנוסח: *כי נקעה כף ירך יעקב*; ואילו בהנהגת שם אלהים היה זה צריך להיות טעם האיסור: *כי נגע (יעקב) בכף ירך האיש*. ורק בצירוף ההנהגות אפשר לנסח כך את טעם האיסור: "כי נגע (האיש) בכף ירך יעקב".

ועל פי זה יכולים אנחנו לומר, שמקורו של האיסור הזה יכול להיות רק בהנהגת שם אלהים, ולא בהנהגת שם הוי"ה. עצם נקיעת כף ירך יעקב לא היה בה כדי לאסור עלינו את אכילת גיד הנשה, אלא רק המגע שנתקיים בכף הירך בין האדם ובין האלוהים. בהנהגת שם אלהים היה המגע הזה מגעו של האדם הנוגע בכף ירך המלאך; ואילו בצירוף ההנהגות המלאך הוא שנגע בכף ירך האדם. בין כך ובין כך הייתה כאן נגיעה בכף הירך בין האדם ובין אלוהים, והיא האוסרת עלינו את אכילת גיד הנשה.

### ג. חציית מעבר יבוק

נותר לנו עדיין לבאר את הפסוקים הראשונים של הפרשה, המתארים את המעבר של הנחל. פסוקים אלה מציינים שני ציורים של המעבר, התלויים בשתי ההנהגות. פסוק כג תלוי בהנהגת שם הוי"ה<sup>6</sup>, ונאמר בו שיעקב עבר את מעבר יבוק יחד עם נשיו, שפחותיו

6. פסוק זה נוקט לשון "שפחה" המצוי רק בהנהגת שם הוי"ה, ולא בהנהגת שם אלהים של האבות. נוסף על כך הוא מזכיר את שם 'יבוק', הנדרש אחר כך בהנהגת שם הוי"ה: "ותקע כף

נמצא שהנגיעה בכף הירך שבצירוף ההנהגות דומה לנקיעת כף הירך שבהנהגת שם הוי"ה. והצד השווה שבשתייהן, שהן באות רק ללמדנו את גבורתו של יעקב: שאף על פי שכבר נקעה כף ירכו לא פסק כוחו הגופני. בהנהגת שם הוי"ה לא נפגע כוחו להתגונן; מוסיף עליו צירוף ההנהגות, שגם לא נפגע כוחו לנצח.

והשינוי בפירוש המשפט הראשון גורר אחריו גם שינוי קל בפירוש המשפט השני. שוב אי אפשר לומר שכף ירך יעקב נקעה מאליה תוך כדי המאבק, אלא היא נקעה משום שהאיש נגע בה. נמצא ששני חלקי הפסוק השני שוב אינם מספרים שני דברים שונים, אלא שניהם לדבר אחד נתכוונו, והיחס שביניהם הוא יחס של סיבה ותוצאה.

וזהו אפוא פירוש הפסוק הזה בצירוף ההנהגות: בפסוק הקודם נאמר שאיש נאבק עם יעקב עד עלות השחר, ומסתבר שכל אחד מהם ביקש לנצח את ירכו. וכאשר ראה האיש שלא יכול לנצח את יעקב, הוא נגע בכף ירך יעקב, וכתוצאה מכך כבר נקעה כף ירכו תוך כדי המאבק. אולם כוחו הגופני של יעקב לא נפגע על ידי כך: אין די שהאיש לא ניצח את יעקב, אלא יעקב ניצח את האיש.

ועדיין עלינו לבאר את עצם ההבדל שבין ההנהגות לעניין נקיעת כף ירך יעקב: שבהנהגת שם הוי"ה היא נקעה מאליה, ואילו בצירוף ההנהגות היא נקעה משום שהאיש נגע בה. אפשר שאין זו אלא תוצאה ישירה של צירוף ההנהגות. שהרי בהנהגת שם אלהים הייתה צריכה להתקיים נגיעה בכף הירך. ולפיכך יש לקיים אותה גם בצירוף ההנהגות. אלא שבהנהגת שם אלהים יעקב נגע בכף ירך האיש - ואילו בצירוף ההנהגות האיש הוא שנגע בכף ירך יעקב. אך אפשר שיש לכך משמעות נוספת: כי העובדה שהאיש נגע בכף ירך יעקב מבליטה את הניגוד הקיצוני בין מה שהאיש זמם ובין מה שנעשה לו. הוא ביקש לנצח את יעקב על ידי שנגע בכף ירכו; אך אירע היפוכו של הדבר: יעקב ניצח את האיש, אף על פי שהאיש נגע בכף ירכו.

ראינו לעיל, ששתי ההנהגות שונות לעניין נקיעת כף ירכו של מלאך. בהנהגת שם אלהים גם כף ירכו של מלאך יכולה להיות נוקעת, ואילו בהנהגת שם הוי"ה דבר זה הוא מן הנמנע. וברור מכל מה שנתבאר כאן, שהדבר הוא מן הנמנע גם בצירוף ההנהגות. משום כך לא היה לאל ידו של יעקב לנצח את האיש בורזותו, אלא רק בעדיפות כוחו הגופני.

אחרי שנסתיים המאבק, החלו היריבים לדבר. והכתוב מוסר את הדברים שהיו ראויים להיאמר במסגרת שתי ההנהגות. תחילה הוא מביא את השיחה שהייתה ראויה להתנהל בין יעקב ובין האיש בהנהגת שם אלהים. שהרי באותה שעה כבר היה האיש מנוצח ושבוי בידי יעקב - על פי המתבקש בהנהגת שם אלהים; ולפיכך הגיעה עתה השעה לומר את הדברים המתאימים להנהגה זו. בתחילת דבריו מבקש האיש להשתחרר

וילדיו. ולפי זה האיש נאבק עמו אחרי שכבר עבר את הנחל. כנגד זה פסוק כד ותחילת פסוק כה ("ויתר יעקב לבדו") תלויים בהנהגת שם אלהים; ונאמר בהם שיעקב העביר תחילה את בני משפחתו ואת רכושו, משום שהוא ביקש לעבור אחרון. וכאשר נותר לבדו - בטרם הספיק גם הוא לעבור - נאבק האיש עמו.

כל אחד משני הציורים האלה יש לו משמעות, והוא מתאים להנהגה שהוא תלוי בה. בהנהגת שם הוי"ה ביקש האיש להכריע את יעקב. ואילו עלה חפצו בידו, היה ניצחוננו על יעקב ממיט שואה גם על כל משפחתו; שהרי הוא עבר את הנחל יחד עם בני ביתו. כנגד זה בהנהגת שם אלהים ביקש יעקב לנצח את האיש. והיה עליו להגיע אל הניצחון כאשר הוא נאבק לבדו ואין איש מעבדיו ומבני ביתו יכול לבוא לעזרתו; שהרי כולם כבר עברו את הנחל ורק הוא נותר לבדו.

אלו הם סדרי המעבר, כפי שהיו ראויים להתרחש במסגרת כל אחת משתי ההנהגות. ואילו בצירוף ההנהגות היחס שבין שני הציורים האלה הוא יחס של כלל ופרט.<sup>7</sup> תחילה אומר הכתוב דרך כלל, שיעקב לקח את בני משפחתו ועבר את מעבר יבוק. ואחר כך הוא הולך ומפרט כיצד היה המעבר: תחילה לקח אותם והעבירם את הנחל והעביר את רכושו. והואיל והוא ביקש לעבור אחרון, הוא נותר לבדו. באותה שעה נאבק איש עמו עד עלות השחר. ורק אחר כך עבר גם הוא את מעבר יבוק. הציור של הכלל בא לבטא את מה שהיה ראוי להתרחש בהנהגת שם הוי"ה; הציור של הפרט מבטא את מה שהיה ראוי להתרחש בהנהגת שם אלהים - ואת מה שהתרחש בפועל במסגרת צירוף ההנהגות.

ירך יעקב בהאבק עמו". ולפי זה עלינו לומר, שגם פתיחת המאבק - "ויאבק איש עמו עד עלות השחר" - כתוב בהנהגת שם הוי"ה. ואילו פתיחת המאבק בהנהגת שם אלהים איננה מפורשת בכתוב, משום שהיא דומה כחוכנה לפתיחת המאבק בהנהגת שם הוי"ה. ונמצאנו למדים מזה, שמשך המאבק - עד עלות השחר - מפורש בכתוב במסגרת כל אחת משתי ההנהגות. בהנהגת שם הוי"ה נאמר הדבר מיד בתחילת המאבק: "ויאבק איש עמו עד עלות השחר". ואילו בהנהגת שם אלהים נלמד הדבר רק מתוך דברי המלאך: "שלחני כי עלה השחר".<sup>7</sup> כך נתפרש היחס שבין שני הפסוקים ב"ביאור" של ר' שלמה דובנא.

## פרק שלושים ואחד

### נקמת שמעון ולוי באנשי שכם

א. "בסדם אל תבא נפשי"

אחרי ששכם בן חמור אנס את דינה, הוא ביקש לשאת אותה לאישה. וכאשר שטח את בקשתו לפני בני יעקב, הם דיברו אתו במרמה; ועל פי דרישתם הוא שכנע את כל אנשי שכם להימול להם כל זכר. וביום השלישי, בהיותם כואבים, לקחו שמעון ולוי איש חרבו ובאו על העיר בטח "ויהרגו כל זכר". אחר כך באו בני יעקב על החללים ובזזו את העיר, לקחו את מקניהם ושבו את טפם ואת נשיהם.

דעתו של יעקב לא הייתה נוחה מן המעשה הזה:

ל"ד, ל' נִיאָמַר יַעֲקֹב אֶל שְׁמֵעוֹן וְאֶל לֵוִי עֲכָרְתֶּם אֹתִי  
לְהַבְאִישְׁנִי בְיָשֶׁב הָאָרֶץ בְּכַנְעֲנִי וּבְפָרְזִי  
וְנָאֲנִי מִתִּי מִסָּפֶר וְנֶאֱסַפּוּ עָלַי וְהַכּוּנִי וְנִשְׁמָדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי.

ואילו שמעון ולוי לא קיבלו את תוכחת אביהם:

לא נִיאָמְרוּ הַכּוֹזֵנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחֻזָּתוֹ.

נראה מהדברים האלה, שלא הייתה ליעקב כל התנגדות מוסרית להרג ההמוני שבניו ביצעו. הוא רק טען, שהרצח הזה יעלה להם ביוקר, כאשר הכנעני והפריזי יצאו לנקום את נקמת אנשי שכם וישמידו את כל בית יעקב. אך אלמלא החשש הזה היה יעקב סומך את ידיו על המעשה האכזרי של בניו.

תמונה שונה לחלוטין מתקבלת מן האמור בברכת יעקב. כאשר קרבו ימי יעקב למות, הוא קרא אל בניו כדי לברך אותם. אולם כשעמדו כולם על יד מיטתו, הוא הוציא מכללם את שלושת הבנים הראשונים: ראובן לא זכה לשמוע ברכה, משום שנמצא בו חטא של גילוי עריות; ואילו שמעון ולוי שמעו רק דברי קללה, משום שנמצא בהם חטא של שפיכות דמים:

מ"ט, ה-ז שְׁמֵעוֹן וְלֵוִי אֲחִים קְלִי חֶמֶס מְכַרְתִּיהֶם.  
בְּסָדֶם אֶל תָּבֹא נַפְשִׁי בְּקִהְלָם אֶל תִּחַד כְּבֹדִי  
כִּי בְּאֶפְסָם הָרְגוּ אִישׁ וּבְכַנְעָנָם עָקְרוּ שׁוֹר.